Helmut Schmidt – globaali kansleri

Etyk-veteraani kertoi arvostavansa suomalaisia sotaveteraaneja.

Saksan entinen liittokansleri Helmut Schmidt kuoli viime tiistaina 96-vuotiaana. Suomessa hänet muistetaan etenkin Helsingin Etykokouksen osanottajana. Professori Kristina Spohr Lontoon LSE:stä ja Cambridgen yliopistosta arvioi ohessa hänen uraansa. Keskusteluissa puoliksi suomalaistaustaiselle Spohrille Schmidt muun ohessa kehui Suomen sotaveteraaneja ja kertoi arvostavansa Suomen itsenäisyyttä.

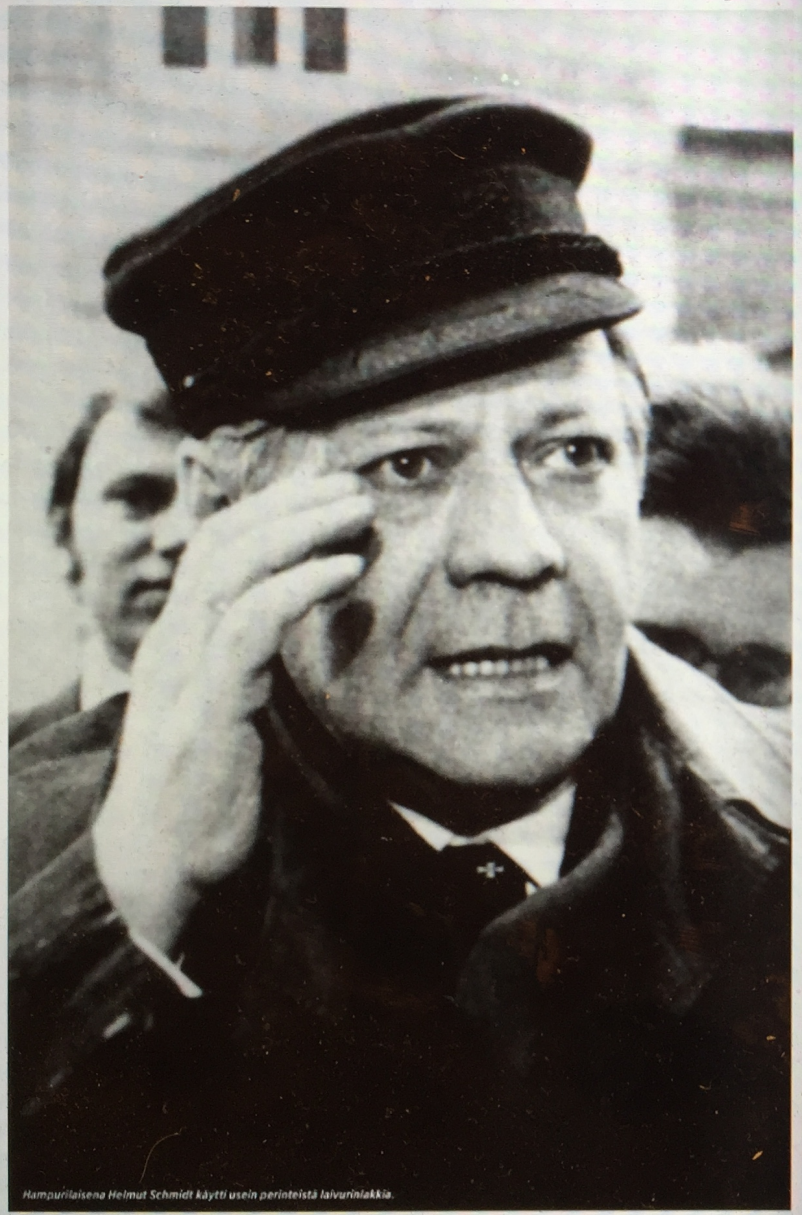

Hampurilaisena Helmut Schmidt käytti usein perinteistä lakvurinlakkia.

Helmut Schmidt (1918–2015) oli liittokanslerina kahdeksan vuotta (1974–82). Silti hänellä ei ole kunniaa kuulua Saksan kanslerien "Hall of Fameen". Monille saksalaisille "suuret" sodanjälkeisen ajan johtajat ovat **Konrad Adenauer**, **Willy Brandt** ja **Helmut Kohl**. Historioitsijana väitän silti, että Schmidt ylläpalkee arvossa parhaimpienkin kansainvälisten valtiomiesten kanssa.

Useimmat Bonnin liittokanslerit käsittelivät ennen muuta "Saksan kysymystä" eli natsismin ja valtakunnan jaon (1945) perintöä. Adenauerin Westpolitik (länsipolitiikka) edisti 1950-luvulla ystävyyttä Ranskan – perivihollisen – kanssa ja kuntoutti Länsi-Saksan sitomalla sen uuteen Atlantin liittoon ja Euroopan yhteisöihin.

Vuoden 1969 jälkeen Brandtin Ostpolitik (idänpolitiikka) helli toipumista suhteissa neuvostoblokkiin ja normalisoi suhteet Itä-Saksaan. Kohl toi 1989–90 jaetun Saksaan kaksi puoliskoa yhteen "jälleenyhdistymisen kanslerina".

Kolmikkoon verrattuna Schmidt saattaa näyttää vähemmän tärkeältä. Saksalaisissa muistokirjoituksissa häntä on ylistetty ennen muuta "tekijänä" (Macher) ja "kriisijohtajana". Tällöin on korostettu Schmidtin "kylmäpäisyyttä" Baader-Meinhof-ryhmän terrorismin käsittelyssä ja hänen kattavaa "pätevyyttään" erityisen "pragmaattisena" politiikkona.

Kaikissa tällaisissa näkemyksissä Schmidtiä arvioidaan pitkälti Saksan kysymyksen perusteella. Kuitenkin hänen kaudellaan Itä-Saksaa lähenemisen jatkaminen oli mahdotonta ja puhe pikaisesta jälleenyhdistymisestä taivaanrannan maalailua.

Schmidtin saavutukset eivät olleetkaan niinkään kansallisella areenalla kuin siinä, miksi olen kutsunut häntä "globaaliksi kanslerikseni".

On helppo unohtaa, millaisessa sekasorrossa maailmantalous oli, kun Schmidt yhtäkkiä lingottiin valtaan 1974. Brandtin joudutttua eroamaan vakoiluskandaalin takia. Tilanne ei ollut aivan sama kuin vuoden 2008 huohuntassa, mutta hieman siane pilin. Maailmassa oli jouduttu luopumaan kiinteistä valuuttakursseista, Opec pakotti öljyn hinnankorotuksilla lännen säännöstelyyn ja talouden pysähdystila yhdistyi myrkyllisesti työvyyään inflaatioon.

Hyvinvointi oli Schmidtille turvallisuuden elintärkeä osa. Hän pelkäsi kapitalismin kriisin rapauttavan demokratian, kuten oli koettu 1930-luvun Saksassa ja sen uhkaavan lännen selviytymistä kylmässä sodassa. Ekonomistina hän näki maailmantalouden yhtenä kansleriutensa tärkeimmistä alueista.

Schmidtin tutkaisut eivät olleet kansallisia, saati nationalistisia. Hänen mantransa oli "keskinäisriippuvuus"; hän näki globalisaation merkityksen ennen aikaansa. Schmidt oli G7-kokousten arkkitehtejä 1975. Tässä hän nojasi ajatukseen, että poliittisten johtajien oli valvottava ja koordinoitava kansainvälistä talouspolitiikkaa – ei nisden, joita hän pilkkasi taloudellisiksi "nörteiksi" eli fakki-idiooteiksi.

Schmidt oli myös avainhenkilö luotaessa 1979 Euroopan rahajärjestelmää (EMS) – euroalueen edeltäjä. Mitä nämä instituutioista tänään ajattelemmekaan, ne olivat aikanaan valtavan tärkeitä tuomalla vakautta ja suuntaa globaalille taloudelle, jolta näytti puuttuvan peräsin.

Schmidtin johtamistyyli oli selkeä. Hän uskoi ennen muuta suoraan kommunikaatioon valtiomieskollegojensa kanssa ja oli parhaimmillaan epämuodollisissa, yksityisissä tapaamisissa – etenkin silloin, kun hän pystyi hillitsemään kuuluisaa temperamenttiaan ja terävää retoriikkaansa, josta hän oli saanut kotimaansa politiikassa lempinimen "Hauli-Schmidt" ("Schmidt-Schnautze").

Schmidtin lähin liittolainen ja ystävä oli Ranskan presidentti Valery Giscard d'Estaing. He illastivat säännöllisesti salaa ranskikiravintolassaan Elsassissa (ransk. Alsace). Schmidtille läheisiä olivat myös monet Britannian Labour-politikot, etenkin **Denis Healey** ja **James Callaghan**. Hän tuli hyvin toimeen sellaisten amerikkalaisten politiikkojen kuin **Gerald Fordin** ja **Henry Kissingerin** kanssa. Schmidtin epäonnistumisia oli teoskentely "poliittisesta ystävyydestä" presidentti **Jimmy Carterin** kanssa. Heillä oli omalaatuinen kyky joutua jatkuvasti hankaluksiin keskenään.

Ranskan presidentti Valery Giscard d´Estaing oli Helmut Schmidtin lähin kumppani globaalilla kentällä. Heillä oli salainen mieliravintola, johon vetäytyä yhdessä.

96-vuotiaana kuollut Helmut Schmidt oli viimeisiä Helsingin Etyk-asiakirjan allekirjoittajia. Presidentti Urho Kekkonen otti hänet 1975 vastaan Helsinki-Vantaan lentokentällä. Seuraeeseen kuului ulkoministeri Hans-Dietrich Genscher.

Yhtä lailla huomattavaa osaa Schmidt näytteli kanslerikautensa jälkipuoliskolla globaalissa kylmän sodan politiikassa kehitellen aiempia näkemyksiään, joita hän oli esittänyt puheissaan ja kirjoissaan jo parinkymmenen vuoden ajan puolustuskysymysten ajattelijana. Täysin silouttuneena Atlantin liittoon ja päättäseensä vähtää ydinsodan Saksan maaperällä hän huonnosteli Naton "kaksoispäätöksen" 1979.

Vastauksena Neuvostoliiton asevarusteluun tämä oli mutkikas tasapainotoimi. Tällöin uudistettiin Naton euro-ohjusten arsenaali samalla kun pidettiin ovi avoinna neuvotteluille aserajoituksista. Ensimmäinen reitti piti Naton vahvana uuden kylmän sodan aikana 1980-luvun alkupuolella. Toinen reitti johti 1987 Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton sopimukseen keskimatkan ydinaseiden täydellisestä poistamisesta – dramaattisen askeleeseen kohti kylmän sodan loppua.

Näin Schmidt oli vienyt vain puoliksi suvereenin, ydinasceltoman maassa kansainvälisen diplomatian pääpöytään. Tästä asemasta hän yritti näytellä 1980-luvun alussa omatyyllistä roolia "kaksoistulkkina" Valkoisen talon ja Kremlin välillä Neuvostoliiton hyökkäätyä Afganistaniin ja Carterin boikotoitua Moskovan olympiakisoja. Schmidt yritti epätoivoisesti ylläpitää dialogia ja väistää supervaltojen suhteiden täydellisen romahduksen. Hän pelkäsi aidosti "vuoden 1914 toistumista".

Helmut Schmidt tunnettiin kefjupoliittajana. Välillä savuke vaihtui piippuun.

Matkalla Moskovaan yhtenä kylmän sodan jäätyneimmistä vaiheista heinäkuussa 1980 Schmidt pyrki keskustelemaan kasvokkain **Leonid Brezhnevin** kanssa sillä pohjalla, että molemmat olivat kokeneet toisen maailmansodan itärintamalla. Neljä viikkoa sitten, kun keskustelin Schmidtin kanssa hänen Hampurinkodissaan Neuvostoliitosta ja sodasta hän mainitsi, kuinka paljon hän kunnioitti suomalaisia sotaveteraaneja ja Suomen itsenäisyyttä.

Pyhän Katarilna salissa Kremlissä 1980 Schmidt tuomitsi Neuvostoliiton hyökkäyksen Afganistaniin ja pysyi asiassa horjumattomana. Brezhnev taas näytti osoittavan siitä saksalaiselle kunnioitusta. Näin ollen Kremlissä Schmidt tunsi "muutaman tunnin ajan" ylittäneensä Länsi-Saksan geopoliittisen kuninon rajan puhuessaan kerrankin "kuin suurvallan edustaja".

Schmidtiä ei siis tulisi punnita pelkästään "saksalaisena kanslerina". Hän operoi globaalilla näyttämöllä niin talouskuin turvallisuuspolitiikassa. Hänen saavutuksensa vaihtelivat ja hänen suistamisensa vallasta oli häpeällinen. Mutta kuten amerikkalainen journalisti **John Vinour** aikanaan huomautti, Schmidt oli nostanut Länsi-Saksan "avustavan supervallan" asemaan. Hän ansaitsee tulla muistetuksi "globaalina kanslerina".

KRISTINA SPOHR
KÄÄNNÖS JYRKI VESIKANSA
KUVAT
IL-ARKISTO

Spohrin kirjoittama Schmidtin elämäkerta ilmestyy ensi vuonna. Se perustuu pitkälti keskustelutuhin entisen miehen kanssa.

Kristina Spohr

Chancellor Helmut Schmidt and the Reshaping of the International Order ilmestyy 2016 (Oxford University Press). Teos perustuu osittain keskusteluihin Schmidtin kanssa viime vuosina.

■ Kirjoittaja Kristina Spohr (s. 1973) on LSEn (London School of Economics) kansainvälisen historian apulaisprofessori. Samalla hän on Cambridgen yliopiston Christ's Collegen Fellow eli opettaja. The Timesin listalla maailman parhaista yliopioista Cambridge on sijalla 5, LSE sijalla 34 ja Helsingin yliopisto sijalla 103.

■ Professori Spohr osaa hyvin suomea, hänen äitinsä on Hämeenkoskelta. Spohr kävi Düsseldorfin Luisenlyseon ja on toiminut tutkijana myös Ulkopoliittisessa Instituutissa Helsingissä. Hänen teoksensa The Global Challenge of Europe 1972–1982 ilmestyy 2016 (Oxford University Press).

■ Oheiset kirjoitus on julkaistu aiemmin pääosin The Guardianissa.